

A 20. emeleten

Kopp Mária professzor asszony emlékére

2010 végén jártunk, amikor is azon töprengtem, hol tudnám megpályázni a frissen elkészült kéziratom publikálását. Az írásmű a *Kisgyermeket nevelő nők a felsőoktatásban* címet viselte, eredeti, doktori disszertáció formájában a Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Programjában, Pusztai Gabriella professzor asszony témavezetésével került megvédésre.

A különböző pályázati lehetőségek felkutatása közben figyeltem fel egy rádióinterjúra, amelyben a diplomás nők helyzetéről volt szó. Kevés olyan ember van az országban és határon túl, aki ne találkozott volna Kopp Mária nevével. A rendkívüli aktivitással rendelkező professzor nemcsak tudományos fórumokon mutatta be eredményeit, hanem ismeretterjesztő tevékenységének köszönhetően folyamatosan úton volt a magyarlakta vidékeken, valamint a média is szívesen kereste fel kérdéseivel.

Munkáinak a párkapcsolatra, gyermekvállalásra, családi életre vonatkozó részeit magam is ismerem és használtam. Az interjúban elhangzottak olyannyira összecsengtek nevelésszociológiai kutatásaim eredményeivel, hogy hirtelen ötlettől vezérelve elküldtem neki a kéziratot. Az elfoglalt intézetvezető két órán belül megválaszolta a vidéki ismeretlen fiatal kutató levelét, majd rövid idő elteltével közölte, hogy a mű mielőbbi megjelenést kíván, ezért egy aktuális pályázaton előterjesztőként indítja.

Személyesen a kötet megjelenését követően találkoztunk, a Semmelweis Egyetem elméleti tömbjébe invitált. Lelkes önkéntesek gyűrűjében nyújthattam át számára a Gondolat Kiadó gondozásában megjelent munkát, hiszen a Három Királyfi, Három Királylány Mozgalom megbeszélése zajlott éppen. Máig sem tudom pontosan, mi ragadott meg leginkább: professzor asszony személye, a megbeszélés légköre, netán a pazar kilátás a 20. emeletről. Azt azonban biztosan tudtam, hogy mindennek magam is részesévé szeretnék válni.

Társadalmi jelenségek tudományos és nem tudományos megközelítésben

A Kopp Mária által 2009-ben alapított, és földi életének végéig vezetett mozgalom fő célja, hogy megszülessenek a kívánt gyermekek. Ebbe a misszióba várt mindenkit, függetlenül kortól, nemtől, hovatartozástól, képzettségtől,

foglalkozástól. A civil szervezet dinamikusan növekedett, hiszen a gyermek, a család, a tartós párkapcsolat értékékként való őrzése sokak számára fontos küldetés.

A mozgalom kezdetben leginkább a párkapcsolat kialakulása és a gyermek(ek) megszületésének időszakára koncentrált. Többek között Kopp Mária (pl. 2010a) kutatásaiból tudjuk, hogy tervezett és a végül megszületett gyermekszám között a diplomások, különösen a diplomás nők között legnagyobb a különbség. Ez leginkább a felsőoktatási expanzióval, a munkaerő-piaci hátrányokkal és a társadalmi nemi jellegzetességekkel magyarázható. A fiatalok egyre hosszabb időt töltenek a felsőoktatásban, a növekvő nemzetközi mobilitás újabb fél éveket generál, és egyre fontosabbá válik a többedik diploma megszerzése. Mindez öröndetes jelenség, hiszen a felsőoktatásba kerülés esélye megsokszorozódott a kilencvenes évek elejétől, javul a népesség iskolázottsága, az oktatásban és a vendég-hallgatóként szerzett külföldi tapasztalatok pedig segítik a későbbi minőségi munkavégzést. (Kozma 2004, Kertesi és Köllő 2006, Polónyi és Kun 2013, Pusztai 2011, Dusa 2016) Ugyanakkor a tanulmányi idő meghosszabbodása kitolja a családalapítást, amely bizonyosan nem járul hozzá a folyamatosan romló demográfiai mutatók javulásához (Lappegård és Rønsen 2005, Goulden és munkatársai 2011, Makay 2013, Kapitány és Spéder 2017).

A professzor asszony civil aktivitása a mozgalom mellett a Népesedési Kerekasztal összehívására és vezetésére is kiterjedt, amelyben számos olyan javaslatot fogalmaztak meg, amelyek a felsőoktatási évek alatt vagy röviddel utána megvalósuló családalapítást hivatottak támogatni. (Kopp 2010b) A témában megjelent cikkek egyértelművé tették, mindez nem kényszerítő erő lenne az egyébként ideális korban lévő fiatalok számára, hanem azok döntését segítené, akik idejekorán megtalálván társukat mielőbb elkezdenék közös életüket.

A fiatalok a tanulásba fektetett materiális és nem materiális javakat természetesen megtérülni szeretnék látni, ezért belépve a munkaerőpiacra megkezdik szakmai életük kiépítését. Ez ugyancsak hosszabb időt vesz igénybe, és jellemzően tovább odázza az első gyermek vállalását. Az ismert munkaerő-piaci jelenségek (pl. szegregáció, diszkrimináció, üvegplafon, bérhátrány) különösen a női mun-

kaerő számára nehezítik meg az előrejutást, holott éppen ők számolnak szándékolt karriertöréssel, azaz a munkaerő-piac ideiglenes elhagyásával.

A magyar társadalom alapvetően családcentrikus beállítottságú, a gyermek fontos értékkel bír. (ld. pl. Pongrácz és Spéder 2002, Szabó-Bauer 2009, S.Molnár 2011, Spéder 2011 stb.) A mindennapi általános vélekedés mégis a karrier és a család közötti választási kényszert sugallja, pedig a két terület bizonyos feltételekkel – pl. családbarát közgondolkodás, családbarát munkahelyek, támogató családi háttér és párkapcsolat – összehangolhatóvá válhat. (Frey 2001, Hyman és Summers 2004, Barakonyi 2007, Tardos 2014, Engler 2017) Kopp professzor asszony kiváló tudományos munkássága mellett gyakorlatias érzékenységgel bírt, empirikus eredményei nemcsak a szakmai közösségeket gazdagították, hanem elszántan igyekezett azokat a társadalom hasznára fordítani.

A munka és magánélet feszültségének feloldására a két terület összehangolását találva a leghatékonyabb megoldásnak, a munkaerő-piaci szemléletet átalakítását vélte sürgetőnek. A munka-magánélet egyensúly ma már egyre nagyobb figyelmet kap, de tíz évvel ezelőtt még csírájában éltek ezek a kezdeményezések. A professzor asszony vezetésével kérdőívek kerültek kidolgozásra annak érdekében, hogy munkavállalókat és munkáltatókat mérjenek fel, illetve ajánlások fogalmazódtak meg a családbarát munkahely népszerűsítéséhez, nem utolsósorban önálló tematikus honlap indult munkaadók és munkát vállalók számára.

A munka és család balansa nemcsak a jelenlegi munkavállalóknak fontos. A még iskolapadban ülő fiatalok ugyanis érzékelik a munkaerő-piaci folyamatokat, amelyek a szakmai és magánéleti terveik kialakításában, valamint a kettő együttes kezelésében komoly szereppel bírnak: a biztonságos munkahely, a biztonságos munkaerőpiac-elhagyás és visszatérés, a biztos anyagi háttér jelentősen megnöveli családalapítási hajlandóságukat (Bocsi 2018, Ceglédi 2018). A munka és család összehangolása kapcsán leginkább a nőkre fókuszálnak, de Kopp professzor asszony gyakran hangsúlyozta, hogy a férfiak, különösen a gyakorló apák ugyanilyen figyelmet érdemelnek. Az az ötlete támadt, hogy a kismamáknak írt számos irodalom, kiadvány mellett a fiatal apák is támaszhoz jussanak. Az elképzelése alapján született meg az Apa füzet (Andrek-Léder 2013), amelyet minden újszülött édesapja a védőnői ház látogatón keresztül kap meg.

A tanulmányok kitolódása, a munkaerő-piaci tendenciák mellett a társadalmi nemi szerepek, a párkapcsolatok területén találjuk a professzor tudományos és laikus közönségnek szánt megszólalásainak harmadik csomópontját a kívánt gyermekek megszületése témájában. Kopp Mária hazánkat a kényszerszinglik országának nevezte, ahol az

egyedülálló fiatalok döntő többsége nem tudatos magányra vágyik, hanem pártalálási nehézségekkel küzd. (A szándékos szingliségről ld. pl. Utasi 2004). A nemi szerepek hagyományos és modern szemléletét úgy rendezte rendszerbe, hogy a társadalmi élet fenntarthatóságára figyelt. (Kopp 2010a) Hangsúlyozta az olyan készségek tudatos fejlesztésének szükségességét kis kortól kezdve, amelyek az emberi kapcsolatok létesítését és megtartását célozzák. Kezdeményezésér alakult meg a Népesedési Kerekasztalon belül a Családi életre nevelés munkacsoport, ahol kidolgozásra került a családi élethez szükséges ismeretek és készségek fejlesztésének elméleti és gyakorlati kézikönyve pedagógusok számára. (Hortobágyi és Komlósi 2011).

Férjével, Skrabski Árpáddal valódi életközösséget alkottak: a kutatásaik során kimutatott eredményeiket sikeresen kommunikálták alkotó házaspárként is, hitelessé és egyben gyakorlativá téve azokat. A *boldogságkeresés útjai és útvesztői* (2010) című könyvükben a társas és közösségi kapcsolatok működtetésére, és sikeres működés esetén azok erejére mutattak rá. A kapcsolatok, amelyek komoly odafigyelést és munkát igényelnek, az alapját jelentik a családoknak és tágabb közösségeknek, a mindennapokban pedig igazi erőforrásként funkcionálnak. Ekképpen a párkapcsolat, a házasság nem akadály, hanem motorja lehet a karrierépítésnek is. Egy nemzetközi kutatás eredményei alapján pedig arra mutattak rá, hogy a harmonikus emberi kapcsolatok (elsősorban a házasság és az apa-gyermek kapcsolat) nemcsak lelki, hanem a testi jól-létet is szignifikánsan pozitív módon befolyásolják. (Skrabski 2003)

Kopp Mária szellemi örökösei

Az alkotó házaspár tagjai közül először a férj költözött haza, majd váratlanul követte őt felesége. Lányuk, Skrabski Fruzsina, a Három Királyfi, Három Királylány Mozgalom jelenlegi vezetője így emlékezett meg édesanyja haláláról: *„Nagy tudós volt az anyukám, csodálták őt itthon és külföldön. Szerteágazó kutatásai voltak: a boldogsághormonról írt tudományos dolgozatot, kidolgozott egy légzésterápiát a szorongás csökkentésére és felmérte az ország lelkiállapotát apukámmal közösen, és ez alapján javaslatokat tettek az ország testi-lelki egészségének javítására. (...) Nem tudom leírni, hogy mennyi mindent szervezett és dolgozott. Lehetetlen. Mostanában azt kutatta, hogy mitől lehetünk boldogok, boldog házasok. Ő nagyon boldog házasságban élt. (...) Januárban lett 70 éves. Születésnapjára ajándékból elutaztunk együtt a Szentföldre. Végigmentünk a keresztúton. Boldog volt és nagyon bánatos. Nem tudott apukám nélkül élni (...) vágyott apám után. Most együtt lehetnek.”*¹

¹ Skrabski Fruzsina nekrológja, 2012. április 4. Forrás: http://mandiner.hu/cikk/20120404_skrabski_fruzsina_ahanyan_igy_egyutt_vagyunk_mind_elmegyunk

Kopp Mária gazdag szellemi örökséget hagyott nemzünkre. Cikkein, könyvein, interjún túl civil munkássága is tovább él. A Három Királyfi, Három Királylány Mozgalom továbbvitte és gyarapította alapítója kezdeményezéseit, immár országos hálózattá alakulva. Jelen írás gondolatmenete három fő területre irányult (tanulás, munka-család és társadalmi szerepek), ezek alapján tekintjük át röviden a mozgalom jelenét.

Kopp Mária egyik központi tevékenységét, az értelmi-ségi fiatalokra történő odafigyelést tartja fontosnak a Családbarát felsőoktatás munkacsoport, amely az elmúlt időszakban zárt egy országos egyetemi kutatást, kötetet jelentett meg a témában és javaslatcsomagot nyújtott át a kutatást is támogató szakpolitikának. A munkacsoport igyekszik olyan egyetemi hálózatot kiépíteni, amelyben egymás joggyakorlatait ismerhetik meg az intézmények, illetve ahol közös előadásokat, tréningeket, kutatásokat szervezhetnek a témában. A mozgalom ennek érdekében együttműködési megállapodásokat köt a felsőoktatási intézményekkel (Debreceni Egyetem, Budapesti Corvinus Egyetem, illetve további megállapodások előkészületben).

A komoly kapcsolatra vágyó fiataloknak párkereső klubokat szervez a mozgalom, évek óta sikerrel működik a hasonló kérdéseket megcélzó Család és karrier előadássorozat a Semmelweis Egyetemen. Folyamatosan szerveződnék a párkapcsolati tréningek, önismereti csoportok, tanfolyamok, moderált beszélgetések, klubok.

A munka-magánélet egyensúly témája köré önálló munkacsoport szerveződött, minden évben kiosztásra kerül a Családbarát Vállalat Díj, illetve folyamatosan adományozható a Családbarát Hely elismerés. A munkacsoport tagjai konferenciákat és workshopokat szerveznek, ezen kívül újabb kérdőíves felmérés is zajlott a témában. Az alapító által indítványozott internetes felület megújult, informatív és interaktív honlap nyújt ismereteket és segítséget a munkavállalóknak és munkáltatóknak egyaránt.

A mozgalmon belül megalakult az Apákért munkacsoport, konferenciával, előadásokkal várva (nem csak) az apákat. A mozgalom megjelentette az Apa füzet második részét, amelyből az elsőhöz hasonlóan évi sok ezer példány jut el a családokhoz, illetve elkészült a Nagyifüzet is. Kopp Mária kezdeményezésére megtervezett babázászló hirdetheti az újszülött érkezését, illetve több vándorbölcső járja az országot. A mozgalom igyekszik összefogni a különböző településeken működő baba-mama klubokat, hozzásegítve ezzel egymás megismerését, illetve szervezi ezen klubok országos találkozóját.

Az egyének és közösségek boldogságának és boldogulásának érdekében a mozgalom újonnan szerkesztve kiadta az alapító házaspár kötetét *A boldogságkeresés útjai* címen, valamint elkészült a *Kényszerszinglik* című film Skrabski Fruzsina rendezésében. Hosszan lehetne tovább

sorolni azokat a programokat, társadalmi megjelenéseket, ahol a mozgalom képviselői családok boldogulása érdekében jó ügyek mellé állnak. A cikk elején szó esett arról, hogy a mozgalom elsődleges célja a kívánt gyermekek megszületése, Ám mint láttuk, az ehhez szorosan kapcsolódó feltételek, területek (mint a párkapcsolat létesítése és működtetése, a munka-magánélet egyensúly, a karrierelképzelések, a család működése, az idősebb generációk bevonódása, aktív közösségek szerepe stb.) számos olyan tevékenységet kijelölnek, amelyek ugyancsak elengedhetetlenek az eredeti célkitűzés elősegítéséhez.

Minden civil aktivitás a társadalom tagjainak erőfeszítéséből fakad, s ezen felül vannak olyan „láthatatlan” megmozdulások, amelyek nem jelennek meg szervezeti szinten, ugyanakkor nagyon fontosak az adott közösségek életében. A mozgalom fontosnak tartja ráirányítani azokra a figyelmet, akik saját környezetükben tesznek sokat mások boldogulásáért, ezért hirdeti meg egyének és házaspárok számára évente a Kopp – Skrabski-díjat, a díjazás mellett megemlékezve a tudós házaspár örökségéről.

Záró gondolat

Mária távozása után a mozgalom rendszeres összejövetelei új helyszínre költöztek. A Nagyvárad téri Elméleti tömb tetején, ahol professzor asszony egykori intézete található, tovább folyik a tudományos kutató és oktató munka. Egy helyiségben most is találkozhatunk vele: a 20. emeleten, a legszebb kilátást nyújtó szobát Mária Szobává alakították. Mosolygós fényképe alatt bútorai, könyvei, jegyzetei között csendesedhetünk el egy pillanatra – de csak rövid időre, mert a hosszas üldögélés nem az ő sajátja.

Kopp Mária akarva akaratlanul tanította, nevelte környezetét. Nemcsak tanítványai, hanem szakmai és önkéntes munkatársai, előadásainak, nyilatkozatainak hallgató-sága, olvasói sajátították el vagy éppen lesték el, hogyan is kell *jót jól* véghezvinni. Kutatásairól, társadalmi aktivitásáról sok szó esett, ne feledkezzünk meg oktatói tudatosságáról sem. Nemcsak egyetemi oktatói munkájára gondolva, hanem a következő nemzedékek neveléséért, oktatásáért érzett felelősségérzetére utalva.

A cikk megírására készülvén elolvastam írásait, a vele készült interjúkat, tőle kapott leveleket (újra csodálattal töltött el hihetetlen szerteágazó tevékenysége), amikor is rátaláltam egy 2011. december 20-án kelt levélre, amelyet az oktatás megújításán (is) munkálkodó Népesedési Kerekasztal munkatársainak írt. A búcsúszó, úgy vélem, mindenkinek szól: *„Áldott, szép, boldog családokban megünnepelt karácsonyt kívánok, és azt is, hogy a jövő generáció már valóban élettel teli, megvalósítható és boldog családokat építő készségeket kapjon az oktatás során – ha ez legalább részben sikerül, már nem élünk hiába. Szeretettel, Mária”.*

Hivatkozott irodalom

- Andrek Andrea – Léder László (2013). Apa füzet. Budapest, Három Királyfi, Három Királylány Mozgalom.
- Barakonyi Eszter 2007. A munka és a magánélet egyensúlyának megteremtése. *Tudásmenedzsment*, 8. évf. 2. szám 79-90.
- Bocsi Veronika 2018. Karrier családdal vagy karrier egyedül? In: Engler Ágnes (szerk.) 2018. Család és karrier. Debrecen, Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Intézet. 85-111.
- Ceglédi Tímea 2018. A karriernek alárendelt magánélet vagy a karrierhez nélkülözhetetlen magánélet? In: Engler Ágnes (szerk.) 2018. Család és karrier. Debrecen, Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Intézet. 60-85.
- Dusa Ágnes Réka 2016. A mobilitás mint tőke: A mobilitási tőke elemzésének lehetőségei nemzetközi hallgatókkal készített interjúk alapján. *Szociálpolitikai Szemle* 2:(1) 22-33.
- Engler Ágnes 2017. A család mint erőforrás. Budapest, Gondolat.
- Frey Mária 2001. Egyensúlyt teremteni a fizetett munka és a családi élet között. *Demográfia*, 2-3. sz. 280-303.
- Goulden, Marc – Mason, Mary Ann – Frasch, Karie 2001. Keeping women in the science pipeline. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 638. 141-162.
- Hortobágyiné Nagy Ágnes – Komlósi Piroska 2011. Hogyan lehet hatékonyan segíteni a NAT-ban kiemelt fejlesztési területként szereplő „Családi életre nevelés és a társas kapcsolati kultúra fejlesztése” témakör oktatását. *Új Pedagógiai Szemle*, 61. évf. 1-5. sz. 86-92.
- Hyman, Jeff – Summers, Juliette 2004. Lacking balance? Work-life employment practices in the modern economy. *Personnel Review*, Vol. 33. No. 4. sz. 418-429.
- Kapitány Balázs – Spéder Zsolt 2017. Hitek, tévhitek és tények a népességszökkenés megállapításáról: demográfiai kihívások és kezelési lehetőségeik. In: Jakab András, Urbán László (szerk.) Hegyemenet: Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon. Budapest, Osiris Kiadó. 177-191.
- Kertesi Gábor – Köllő János 2006. Felsőoktatási expanzió, „diplomás munkanélküliség” és a diplomák piaci értéke. *Közgazdasági Szemle* 53. évf. 3. sz. 201-225.
- Kopp Mária 2010a. A gender kutatások népegészségügyi és demográfiai jelentősége. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika* 11. évf. 4. sz. 243-254.
- Kopp Mária 2010b. A Népesedési Kerekasztal „Családbarát felsőoktatás”-sal kapcsolatos javaslatának megvitatása Dr. Pálkás József MTA elnök úrral. 2010. december 08. MTA. (Kézirat)
- Kozma Tamás 2004. *Kié az egyetlen? A felsőoktatás nevelésszociológiája*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Lappegård, Trude – Rønsen, Marit 2005. The Multifaceted Impact of Education on Entry into Motherhood. *European Journal of Population* Vol. 21. No. 1. 31-49.
- Makay Zsuzsanna 2013. Párkapcsolati magatartás és családalapítás a fiatalok körében. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar ifjúság 2012*. Budapest, Kutatópont.
- Polónyi István – Kun András István 2013. Észak-alföldi régió oktatási helyzete – Képzés és munkaerőpiac. Budapest, Új Mandátum.
- Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (szerk.) 2002. *Népesség – értékek – vélemények*. Budapest, KSH, Népességtudományi Kutató Intézet.
- Pusztai Gabriella 2011. *A láthatatlan kéztől a baráti kezekig. Hallgatói értelmző közösségek*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Skrabski Árpád 2003. *Társadalmi tőke és egészségi állapot az átalakuló társadalomban*. Budapest, Hét Szabad Művészet Könyvtára.
- Skrabski Árpád – Kopp Mária 2010. *A boldogságkeresés útjai és útvesszői a párkapcsolatokban*. Budapest, Szent István Társulat.
- Skrabski Árpád – Kopp Mária 2016. *A boldogságkeresés útjai*. Budapest, Heri Válasz Kiadó.
- Spéder Zsolt (szerk.) 2011. *Demográfiai jövőkép*. Budapest, NFFT.
- S. Molnár Edit 2011. A közvélemény gyermekszám-preferenciáinak alakulása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. In: Pongrácz Tiborné (szerk.). A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai. Budapest, KSH Népességtudományi Kutató Intézet. 69-92.
- Szabó Andrea – Bauer Béla 2009. (szerk.). *Ifjúság 2008. Gyorsjelentés*. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet.
- Tardos Katalin 2014. *Esélyegyenlőség és családbarát vállalati gyakorlatok*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Szociológiai Intézet.
- Utasi Ágnes 2004: *Feláldozott kapcsolatok. A magyar szingli*. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete